

2015. gada 24. septembrī

Pozīcijas ziņojums par Investīciju drošību un aizsardzību

1. Kopsavilkums

Līdz ar ekonomiskās krīzes pārvarēšanu, Latvija uzsāka vairākas strukturālas reformas dažādās nozarēs, tajā skaitā veselības aprūpē un izglītībā, kā arī valsts pārvaldē. Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk – **ĀIPL**) vēlas vērst uzmanību uz nepieciešamību turpināt aizsākto strukturālo reformu politiku, kas veicinātu ilgtspējīgu Latvijas attīstību, kā arī uzlabotu investīciju pieauguma rādītājus Latvijā un veidotu labvēlīgu vidi uzņēmējdarbības attīstībai.

ĀIPL investīciju drošības un aizsardzības darba grupa ir nonākusi pie vairākiem secinājumiem un priekšlikumiem attiecībā uz nepieciešamām izmaiņām un ieteikumiem gan normatīvajā regulējumā, gan tā piemērošanā, lai pilnīgāk nodrošinātu investīciju drošību un aizsardzību un kopumā uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

2. Rekomendācijas

2.1. Secinājumi un priekšlikumi Komerctiesību sadaļā:

- 2.1.1. Sabiedrību ar ierobežotu atbildību pamatkapitāla regulējuma uzlabošanu Komerclikumā ar mērķi pilnveidot un modernizēt iespējas sabiedrības ar ierobežotu atbildību komercdarbības formas izmantošanai holdinga kompāniju darbībai, kā arī projektu finansēšanas un investīciju piesaistes projektiem.
- 2.1.2. Akciju sabiedrību regulējuma pārskatīšanu un akcionāru tiesību fleksibilitātes uzlabošanu, tajā skaitā ierosinot grozījumus Komerclikumā, kas paredzētu tiesības akcionāriem atteikties no pirmtiesībām jaunu akciju emisijas gadījumā.
- 2.1.3. Reorganizācijas procesa vienkāršošanu un Komerclikumā noteikto termiņu saīsināšanu gadījumā, ja tiek veikta sabiedrības ar ierobežotu atbildību pārveidošana par akciju sabiedrību, ņemot vērā, ka saistībā ar uzņēmējdarbības veida maiņu kaitējums kreditoriem vai citiem dalībniekiem nav saskatāms.
- 2.1.4. Paralēlā parāda koncepcijas ieviešanu korporatīvo obligāciju nodrošināšanā, paredzot grozījumus Komerčķīlas likumā, ka komercķīlas tiesība kreditoru labā uz parāda vērtspapīru aktīviem vai prasījuma tiesībām var tikt nostiprināta arī par labu emitenta ieceltai uzticamai trešai personai – nodrošinājuma aģentam/pilnvarniekam, kurš pats var arī nebūt kreditors.
- 2.1.5. Regulējuma uzlabošanu kapitāla piesaistei aizdevuma veidā, ieviešot arī ierobežojumu

valsts nodevas apmēram par ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā.

- 2.1.6. Regulējuma ieviešanu Komerclikumā, kas dod tiesības akciju sabiedrībām emitēt priekšrocību akcijas uz noteiktu termiņu, kuras pēc termiņa notecējuma tiek dzēstas, tādējādi ļaujot izvairīties no pietiekami sarežģītās un laika ziņā ietilpīgās pamatkapitāla samazināšanas procedūras.
- 2.1.7. Izmaiņu veikšanu attiecībā uz dividenžu ienākuma aizturēšanas regulējumu, samazinot termiņu dividenžu ienākuma aizturēšanai un paredzot investoru tiesības savlaicīgi iejaukties finanšu grūtību gadījumā.
- 2.1.8. Konvertējamo obligāciju turētāju tiesību aizsardzību, nodrošinot, ka obligācijas tiks konvertētas atbilstoši to emisijas noteikumiem, Komerclikumā paredzot akciju sabiedrības pienākumu nodrošināt prasījumiem atbilstošu akciju esamības nodrošināšanu obligāciju konversijas gadījumā, kā arī ierosinot grozījumus Komerclikumā, kuri paredzētu akciju sabiedrības valdes tiesības palielināt pamatkapitālu un lemt par vērtspapīru konversiju.
- 2.1.9. Akciju konversijas iespēju atvieglošanu, paredzot vienkāršāku mehānismu vienas akciju kategorijas akciju apmaiņai pret akcijām citā sabiedrības akciju kategorijā.
- 2.1.10. Publiskā piedāvājuma izteikšanas šķēršļu mazināšanu, uzlabojot Komerclikuma regulējumu ar izsludinātā pamatkapitāla reģistrēšanas institūtu, tādējādi ļaujot akcijas emitēt uzreiz un tirdzniecībā piedāvāt jau esošas akcijas.
- 2.1.11. Komerclikuma regulējuma uzlabošanu attiecībā uz statūtos nosakāmajiem jautājumiem, paredzot atsevišķa (-u) padomes locekļu veto tiesības sabiedrībai būtisku jautājumu izlemšanā, kā arī pieļaujot, ka sabiedrību ar ierobežotu atbildību dalībnieki vai akciju sabiedrību akcionāri statūtos var iekļaut izvērstākus nosacījumus attiecībā uz dažādiem akciju vai daļu atsavināšanas veidiem.
- 2.1.12. Pamatkapitāla apmaksas elastības uzlabošanu atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2012/30/ES (2012.gada 25.oktobris) noteiktajam, samazinot gan minimālās prasības akciju sabiedrību pamatkapitālam, gan nosakot elastīgākus tā apmaksas termiņus.
- 2.1.13. Nepieciešamību valsts iestāžu praksē atzīt un piemērot tā saucamo „spoguļparakstu”, proti, institūtu, atbilstoši kuram katrs līdzējs veic katrs sava dokumenta eksemplāra notariālu parakstīšanu.
- 2.1.14. Elektroniska paraksta izmantošanu, ar vienotu drošu elektronisku parakstu parakstot visus EDOC pakotnē iekļautos failus (objektus).
- 2.1.15. Nepieciešamību koncentrēties uz kapitālsabiedrību nodokļu samaksas kontroles mehānismu efektivizēšanu, ātrāk pieņemt lēmumu nodokļu samaksas kavējumu gadījumos, izmantojot iespējas piemērot administratīvo sodu atņemt tiesības ieņemt amatus komercsabiedrībā uz noteiktu laiku, ja tas nepieciešams, nevis nepamatoti ierobežojot jebkuras ārvalsts personas tiesībās ieņemt un pildīt valdes locekļa pienākumus un kapitālsabiedrības iespējas piesaistīt tai nepieciešamās investīcijas.
- 2.1.16. Grozījumiem Komerclikumā, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu noteikumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus.

2.2. Secinājumi un priekšlikumi procesuālo jautājumu sadaļā:

- 2.2.1. Advokātu procesa ieviešanu civilprocesā un ar to saistītajiem jautājumiem.
- 2.2.2. Prasības nodrošināšanu piekritību strīdos, kuri pēc būtības izskatāmi citas valsts tiesā.

2.2.3. Parādnieku tiesību aizsardzību civilprocesā gadījumos, kad pastāv strīds par līguma spēkā esamību, paredzot Civilprocesa likumā noteikumus, kas šādos gadījumos ierobežo iespējas veikt piedziņu bezstrīdus kārtībā.

2.3. Secinājumi un priekšlikumi saistībā ar tiesu sistēmas efektivitāti:

- 2.3.1. Nepieciešamību izstrādāt Krimināllikuma grozījumus, kas noteiktu atbilstošu sodu par komersanta prettiesisku sagrābšanu – reiderismu kā prettiesisku darbību kopumu, tādējādi atvieglot arī kompetentajām amatpersonām vainīgo saukšanu pie atbildības.
- 2.3.2. Personu, kuras veic kriminālprocesu, un tiesnešu papildu apmācību nodrošināšanu, lai uzlabotu to zināšanas un prasmes jautājumos, kas saistīti ar reiderismu un tā atklāšanu.
- 2.3.3. Nepieciešamību izstrādāt Krimināllikuma grozījumus, definējot jēdzienu „saistība ar noziedzīgu nodarījumu”, tā nepieļaujot nesamērīgi plašu šī jēdziena iztulkošanu praksē.
- 2.3.4. Kompensācijas noteikšanu par nodarīto kaitējumu personai, kam „noziedzīgi iegūtā manta” atņemta (apsūdzētajam vai trešajai personai).
- 2.3.5. Jauna regulējuma izstrādi, kas paredzētu mantas glabātāja iecelšanas kārtību, tā tiesības un pienākumus, kā arī tā darbības kontroles mehānismu, un mantas glabātāja atbildību par uzlikto pienākumu nepildīšanu vai nepienācīgu izpildi.
- 2.3.6. Nepieciešamību izstrādāt Krimināllikuma grozījumus, ietverot izvērstu kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesību un pienākumu regulējumu, kas nodrošinātu tā interešu aizsardzību.
- 2.3.7. Uzlabojumiem reiderisma gadījumu novēršanai, vienlaicīgi darbojoties trīs virzienos:
  - nodrošinot vienveidīgu tiesību normu piemērošanu;
  - veicot papildus institucionālas izmaiņas;
  - risinot normatīvajā regulējumā konstatētās problēmas.

3. Rekomendāciju pamatojums

3.1. Komerctiesību sadaļa

ĀIPL ir vairāki priekšlikumi attiecībā uz komerctiesību regulējuma pilnveidošanu, kas novērstu praksē pastāvošās problēmas, kuras samazina sabiedrības ar ierobežotu atbildību kā komercdarbības formas izmantošanu holdinga kompāniju darbībai un investīciju piesaistes projektiem kopumā, kā arī kavē investoru kā sabiedrību dalībnieku un akcionāru tiesību aizsardzību.

3.1.1. Sabiedrību ar ierobežotu atbildību kapitāla daļu regulējums

Attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams ieviest elastīgāku regulējumu attiecībā uz kapitāla daļās nostiprināto tiesību apjomu, kas, atbilstoši pašreizējam tiesiskajam regulējumam visos gadījumos ir vienāds. Lai novērstu pastāvošo ieguldījumu strukturēšanas ierobežojumu, tiek rosināts izmantot regulējumu, kas līdzinātos tam, kas noteikts Komerclikumā attiecībā uz akciju sabiedrībām. Proti, sabiedrību ar ierobežotu atbildību daļām, tāpat kā akcijām akciju sabiedrībās jāparedz iespējas statūtos noteikt dažādas kategorijas, ietverot atšķirīgas dalībnieku tiesības katrā no kategorijām. Atšķirīgās daļu kategorijās jāparedz iespēja noteikt atšķirīgas dalībnieku ekonomiskās tiesības (tiesības uz dividendes saņemšanu un likvidācijas kvotu), kā arī balsstiesību ierobežojumus (tajā skaitā pieļaujot daļas bez balsstiesībām). Tāpat pieļaujama iespēja noteikt atšķirīgas nominālvērtības dažādu kategoriju daļām.

ĀIPL rosina arī apsvērt iespēju paredzēt sabiedrību ar ierobežotu atbildību statūtos atšķirīgus noteikumus attiecībā uz daļu atsavināšanu, piemēram, nosakot, ka darbiniekiem piederošās daļas nevar tikt pārdotas vai citādi atsavinātas. Kā arī, izbeidzoties darba tiesiskajām attiecībām, sabiedrība šīs daļas atpērk par nominālvērtību vai citu summu, kas noteikta saskaņā ar statūtos paredzēto aprēķina metodiku.

Kas attiecas uz izmaiņām konkrētās daļu kategorijas tiesībās, ĀIPL ieskatā Komerclikumā nosakāms, ka konkrētajai daļu kategorijai paredzētās tiesības būtu grozāmas ar kvalificētu attiecīgās kategorijas dalībnieku balsu vairākumu, proti, par lēmumu, kas tieši skar attiecīgās kategorijas dalībnieku tiesības jānobalso vismaz 2/3 no attiecīgās kategorijas dalībniekiem.

Papildus jāatzīmē, ka šādā gadījumā nepieciešams papildināt prasības attiecībā uz dalībnieku reģistrā norādāmajām ziņām, ietverot arī daļas kategoriju un balsstiesību esamību vai neesamību.

Pašlaik Komerclikumā nav paredzētas tiesības sabiedrībām ar ierobežotu atbildību emitēt priekšrocību akcijas un konvertējamās obligācijas. Ievērojot mērķi uzlabot sabiedrību ar ierobežotu atbildību kapitāla daļu regulējumu, šādas tiesības Komerclikumā būtu nosakāmas.

ĀIPL ieskatā, veicot iepriekš minētos grozījumus Komerclikumā, tiktu uzlabota regulējuma elastība un novērstu pastāvošais ieguldījumu strukturēšanas ierobežojums attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību.

3.1.2. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību pārveidošana par akciju sabiedrību

Ņemot vērā, ka pašreiz pastāv ierobežojumi strukturēt ieguldījumus sabiedrību ar ierobežotu atbildību līmenī, būtu apsverama iespēja vienkāršot sabiedrību ar ierobežotu atbildību (SIA) reorganizāciju par akciju sabiedrībām (AS), ja tam piekrīt visi SIA dalībnieki. ĀIPL ieskatā, šādā situācijā nav saskatāms kaitējums kreditoriem vai citiem dalībniekiem sakarā ar uzņēmējdarbības veida maiņu, ņemot vērā, ka atbilstoši Komerclikuma 337.pantam, visas SIA tiesības pāriet AS kā iegūstošajai sabiedrībai, kā arī visi SIA dalībnieki kļūst par AS akcionāriem.

Tādējādi ĀIPL saskata iespēju vienkāršot un padarīt ātrāku Komerclikuma regulējumu attiecībā uz pārveidošanu kā vienu no reorganizācijas veidiem, tajā skaitā samazinot likumā noteikto 3 mēnešu periodu reorganizācijas otrā posma īstenošanai (pēc paziņojuma par reorganizāciju iesniegšanas). Pretējā gadījumā, identificējot investoru vai nepieciešamību pēc investora piesaistes, sabiedrībai ir jāiziet faktiski pilns reorganizācijas process, kas aizņem līdz sešiem mēnešiem. Šāds termiņš ir nepamatoti ilgs, un investors var zaudēt interesi par ieguldījumu veikšanu.

3.1.3. Kapitāla piesaiste aizdevuma veidā

Paralēlā parāda koncepcija

Attiecībā uz korporatīvo obligāciju nodrošināšanu ĀIPL saskata nepieciešamību pēc skaidra un neapstrīdama nodrošinājuma sniegšanas normatīvā regulējuma. Nodrošinājums tiek sniegts par labu plašam obligāciju turētāju lokam, kas turklāt var būt mainīgs, tāpēc normatīvi jābūt noteiktai iespējai prospektā un citā obligāciju laidiena dokumentācijā paredzēt, ka komercķīlas tiesība kreditoru labā uz parāda vērtspapīru aktīviem vai prasījuma tiesībām tiek nostiprināta par labu emitenta ieceltai uzticamai trešajai personai - nodrošinājuma aģentam/pilnvarniekam, kas pats var arī nebūt kreditors.

Pašreiz neskaidrības var radīt Komerckķīlas likumā paredzētā definīcija: komercķīlas ņēmējs ir persona, kura pieņem komercķīlu **sava** prasījuma nodrošināšanai. Nodrošināto obligāciju gadījumā, nodrošinātie prasījumi pieder obligacionāriem, nevis nodrošinājuma aģentam kā pilnvarniekam. Tāpēc pēc anglosakšu tiesību parauga tiek radīta "paralēlā parāda" koncepcija, kas Latvijas tiesību sistēmā nav pazīstama un nav tiesu prakses interpretēta.

Valsts nodeva par ķīlas tiesības nostiprināšanu

2014.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 27.oktobra noteikumos Nr.1250 „Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā”, paredzot, ka valsts nodevu par ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā nosaka 0,1% apmērā no aizdevuma līguma summas vai līgumā, no kura izriet ar ķīlu nodrošinātā saistība, noteiktās galvenā prasījuma summas (*euro*).

Līdz 2014.gada 1.janvārim valsts nodevas maksimālais apmērs bija aprobežots ar 1'000 latiem, bet šobrīd šādu ierobežojumu normatīvie akti vairs neparedz. Liela apmēra darījumos šī valsts nodeva var sasniegt nesamērīgi augstu apmēru, kas attiecīgi var bremsēt civiltiesisko apriti un investoru interesi.

Tādējādi ĀIPL ieskatā arī šobrīd normatīvajos aktos būtu nosakāms saprātīgs ierobežojums valsts nodevai par ķīlas tiesības nostiprināšanu zemesgrāmatā.

3.1.4. Priekšrocību akciju dzēšana pēc noteikta termiņa

Priekšrocību akcijas ir veiksmīgs un pasaulē plaši izmantots instruments komercsabiedrības izaugsmes finansēšanai uz noteiktu laiku (piemēram, investīcijas ar piecu gadu termiņu, kad investors sagaida kapitāla atgriešanu). Priekšrocību akcijas ļauj piesaistīt akciju kapitāla, nevis parāda saistību veidā. Turklāt komercsabiedrības esošā valde un īpašnieki saglabā lemšanas tiesības. Tomēr, ieguldot finansējumu priekšrocības akcijās, atbilstoši Latvijas tiesiskajam regulējumam ieguldītājiem jāsaucas ar būtiskiem riskiem ieguldījuma atmaksai pielīgtajā termiņā.

Komercdarījumu praksē un banku sektorā pastāv jēdziens „noteiktā termiņā dzēšanas priekšrocību akcijas”, kamēr Komerclikums šobrīd šādu instrumentu neparedz. Attiecīgi pašlaik vienīgais priekšrocību akciju dzēšanas mehānisms atbilstoši Komerclikuma regulējumam ir pamatkapitāla samazināšana. Savukārt pamatkapitāla samazināšanas gadījumā ieguldītāji kļūst atkarīgi no akcionāru sapulces lēmuma un pamatkapitāla samazināšanas procedūras.

Ievērojot minēto, ĀIPL ierosina paredzēt Komerclikumā tiesības akciju sabiedrībām emitēt

priekšrocību akcijas uz noteiktu termiņu un dzēst šādas priekšrocību akcijas, pamatkapitāla samazināšanai sekojot pēc tam. To varētu panākt, papildinot Komerclikuma 240.pantu un nosakot papildu gadījumu, kad akciju sabiedrība ir tiesīga iegūt savas akcijas. Tāpat būtu nepieciešams valdei dzēst atmaksātās akcijas bez pamatkapitāla samazināšanas procedūras, padomei apstiprinot grozījumus statūtos. Ja atmaksa netiktu veikta noteiktajā termiņā, priekšrocību akciju īpašnieks iegūtu kreditora prasījuma tiesību pret sabiedrību.

Lai aizsargātu sabiedrības kreditoru intereses, Komerclikumā vienlaicīgi būtu nepieciešams noteikt konkrētus ierobežojumus. Piemēram, priekšrocību akciju ar noteiktu termiņu proporcijai pret pamatkapitālu, kā arī paredzēt pienākumu sabiedrībai veikt uzkrājumus priekšrocību akciju atpirkšanai.

ĀIPL vēlas vērst uzmanību, ka kopš 2013.gada Alternatīvo ieguldījumu fondu un to pārvaldnieku likuma 46.pantā jau ir pieļauta analoga situācija attiecībā uz akciju sabiedrību kā atvērtu alternatīvo ieguldījumu fondu. Šis likums noteic, ka fonda pamatkapitāls mainās atkarībā no akciju emisijas un dzēšanas apmēra (fonda statūtos var nenorādīt pamatkapitāla apmēru).

3.1.5. Priekšrocības uz dividendēm

Priekšrocību akciju tipiskākais mērķis ir nodrošināt akcionāram prioritāru un garantētu ienākumu. Atbilstoši juridiskajā literatūrā izteiktajām atziņām, Komerclikuma 161.pants ir interpretējams tādējādi, ka ar dividendi vispārēji tiek saprasta sabiedrības tīrās peļņas daļa. Ja sabiedrībai nav peļņas vienā pārskata gadā, Komerclikums tieši neparedz priekšrocību akciju dividendžu uzkrāšanu nākamajiem gadiem.

Komerclikuma 232.panta trešajā daļā noteikts – *„ja akcionāram ar īpašām tiesībām attiecībā uz dividendes saņemšanu par diviem pārskata gadiem pēc kārtas neizmaksā dividendes vai izmaksā tikai daļu no tām, nākamā gadā akcionārs iegūst balsstiesības proporcionāli priekšrocību akciju nominālvērtību summai”*.

Dividenžu ienākuma aizturēšana uz diviem gadiem ir ilgs termiņš, un atbilstoši praksei finanšu grūtību gadījumā investori pretendētu uz savlaicīgāku iejaukšanos. ĀIPL ieskatā investoru tiesību aizsardzību varētu panākt ar konvertējamām obligācijām, tomēr arī šī instrumenta gadījumā Komerclikumā pastāv šķēršļi investoru tiesību īstenošanā.

3.1.6. Konvertējamās obligācijas un citi konvertējami vērtspapīri

Atbilstoši pašreizējam Komerclikuma regulējumam sabiedrības konvertējamo obligāciju turētāji nevar paļauties uz to, ka obligācijas tiks konvertētas atbilstoši to emisijas noteikumiem.

Obligāciju konversijas gadījumā kreditors ir pilnībā atkarīgs no sabiedrības akcionāru sapulces lēmuma palielināt pamatkapitālu un izdarīt grozījumus sabiedrības statūtos. Arī Komerclikuma 268.panta pirmā daļa paredz, ka lēmumi par vērtspapīru emisiju un konversiju atrodas ekskluzīvā akcionāru sapulces kompetencē. Vienīgais tiesību aizsardzības līdzeklis kreditoram konversijas īstenošanai gadījumā, ja sabiedrība nepilda savas saistības, ir prasības celšana tiesā pret attiecīgo sabiedrību vai tās akcionāriem, kas nav uzskatāms par pietiekami efektīvu instrumentu ievērojamā laika un resursu patēriņa dēļ.

Lai nodrošinātu investoru interešu un tiesību aizsardzību, ĀIPL piedāvā Komerclikumā paredzēt akciju sabiedrības pienākumu nodrošināt kreditoru prasījumiem atbilstošu akciju esamību. Kā viens risinājums, būtu paredzēt iespēju pamatkapitālu palielināt konvertējamo obligāciju (vērtspapīru) izlaišanas brīdī (t.s. „izsludinātais kapitāls”), kā arī akciju sabiedrības tiesības turēt pašai savas akcijas noteiktu laiku ar mērķi nosegt obligāciju īstenošanu. Akciju apmaksā šādā gadījumā tiktu veikta obligāciju konvertēšanas brīdī. Ir arī citi mehānismi, tomēr izsludinātā kapitāla koncepcijas ieviešana noderētu arī publiskā piedāvājuma īstenošanai (skatīt zemāk).

Tāpat ĀIPL uzskata, ka Komerclikumā būtu paredzamas akciju sabiedrības valdes tiesības palielināt

pamatkapitālu un lemt par vērtspapīru konversiju.

Lai aizsargātu mazākuma akcionāru intereses, vienlaicīgi apsverama obligāciju apjomu ierobežošana attiecībā pret pamatkapitāla kopsummu.

3.1.7. Akciju konversijas iespēju atvieglošana

Papildus iepriekš norādītajam, ĀIPL ieskātā būtu nepieciešams Komerclikumā ieviest regulējumu, kas paredzētu mehānismu kā apmainīt (konvertēt) vienas akciju kategorijas akcijas pret akcijām citā sabiedrības akciju kategorijā. Saskaņā ar šī brīža Komerclikuma regulējumu, ja akcionārs vēlas savas vienas akciju kategorijas akcijas apmainīt (konvertēt) pret citas kategorijas akcijām, lai, piemēram, iegūtu kādas citas ekonomiskām tiesībām, priekšrocības un/vai ierobežojumus, būtu jāpieņem akcionāru sapulces lēmums par pamatkapitāla samazināšana dzēšot konkrētās akciju kategorijas akcijas, un pēc tam jāpieņem atsevišķs akcionāru sapulces lēmums par sabiedrības pamatkapitāla palielināšanu izlaižot jaunas otras kategorijas akcijas, uz kurām pieteikties (parakstīties) konkrētajam akcionāram, kas vēlas apmainīt (konvertēt) savas akcijas.

3.1.8. Publiskā piedāvājuma izteikšanas šķēršļu mazināšana

Kā viens no šķēršļiem, kas apgrūtina publiskā piedāvājuma izteikšanu akciju sabiedrībās ir regulējuma trūkums Komerclikumā attiecībā uz iespēju akcionāriem atteikties no pirmtiesībām uz jaunas emisijas akcijām un konvertējamām obligācijām. Pašlaik Komerclikumā akcionāriem šādas tiesības nav noteiktas, tādēļ, izsakot publisko piedāvājumu regulētos tirgos, investoriem ir jāreķinās ar šo risku vai jāgaida 30 dienu termiņš līdz pamatkapitāla palielinājuma reģistrēšanai. Tiesības akcionāriem rakstveidā atteikties no šo pirmtiesību izmantošanas pirms minētā termiņa notecējuma ir skaidri jānosaka Komerclikumā.

ĀIPL saskata iespējas Komerclikuma regulējuma uzlabošanai reģistrējot izsludināto pamatkapitālu, kas ļautu akcijas emitēt uzreiz un tirdzniecībā piedāvāt jau esošas akcijas. Tas arī pamatotu Komerclikuma prasību apmaksāt akcijas (uzrādītāju akcijas – pilnā apmērā) pie parakstīšanās uz tām.

3.1.9. Statūtos iekļaujамie noteikumi

Lai ļautu investoram efektīvi un ātri nodrošināt savu interešu aizsardzību, kā arī paredzētu noteiktību to interešu īstenošanā, ĀIPL rosina apsvērt šādus grozījumus un papildinājumus Komerclikumā (attiecībā uz akciju sabiedrībām, kā arī sabiedrībām ar ierobežotu atbildību):

- Paredzēt akcionāru tiesības statūtos noteikt veto tiesības kādam konkrētam padomes loceklim vai akcionāram sabiedrībai būtisku jautājumu izlemšanā (proti, nepieciešama šī pārstāvja piedalīšanās sapulcē un piekrišana, lai lēmumu varētu pieņemt). Šādi investors varētu realizēt kontroli pār tam svarīgajiem jautājumiem, un uz vienošanās pamata šo tiesību būtu iespējams piešķirt neatkarīgi no ieguldījuma procentuālā apmēra pret visu pamatkapitālu;
- Pieļaut, ka akciju sabiedrību vai sabiedrību ar ierobežotu atbildību statūtos dalībnieki statūtos var iekļaut izvērstākus nosacījumus attiecībā uz dažādiem akciju vai daļu atsavināšanas veidiem.

Šādi statūtos dalībnieki varētu iekļaut, piemēram, „CALL” opciju (pircējam dodot tiesības nopirkt daļas/akcijas par iepriekš noteiktu cenu nākotnē), un „PUT” opciju (dodot pircējam tiesības pārdot daļas/akcijas par iepriekš fiksētu cenu nākotnē).

Apsverama ir arī iespēja statūtos paredzēt pirmpirkuma tiesības tikai konkrētiem dalībniekiem vai akcionāriem.

3.1.10. Pamatkapitāla apmaksas elastības uzlabošana

Tāpat ĀIPL saskata iespējas Komerclikuma regulējuma pilnveidošanā, ievērojot noteikumus, kas paredzēti Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2012/30/ES (2012. gada 25. oktobris) par to, kā vienādošanas nolūkā koordinēt nodrošinājumus, ko saistībā ar akciju sabiedrību veidošanu un to kapitāla saglabāšanu un mainīšanu dalībvalstis prasa no sabiedrībām Līguma par Eiropas Savienības darbību 54. panta otrās daļas nozīmē, lai aizsargātu sabiedrību dalībnieku un trešo personu intereses (turpmāk - **Direktīva**). Piemēram, kā viens no Direktīvā ietvertajiem ierosinājumiem, kura ieviešanu ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams apsvērt ir akciju sabiedrības minimālā pamatkapitāla apmēra samazināšana no 35 000 *euro* uz 25 000 *euro*. Tāpat ĀIPL rosina apsvērt iespēju noteikt elastīgākus akciju sabiedrības pamatkapitāla apmaksas noteikumus, gan attiecībā uz pamatkapitāla apmēru, kura apmaksa veicama līdz akciju sabiedrības reģistrācijai, gan arī pilna pamatkapitāla apmaksas termiņa sakarā. Papildus Komerclikumā varētu tikt pārņemts arī Direktīvā noteiktais regulējums attiecībā uz akcionāru pirmtiesību izmantošanu uz akcijām, kas emitētas pamatkapitāla palielināšanas gadījumā. Proti, nosakot 14 dienas kā minimālo termiņu šādu tiesību izmantošanai pašlaik Komerclikumā noteiktā viena mēneša vietā, kā arī skaidri nosakot akcionāru tiesības rakstveidā atteikties no šo pirmtiesību izmantošanas arī pirms noteiktā termiņa notecējuma.

Iepriekš minētie instrumenti, kuri atspoguļoti Direktīvas regulējumā var tikt izmantoti, lai pilnveidotu un modernizētu iespējas sabiedrības ar ierobežotu atbildību komercdarbības formas izmantošanai holdinga kompāniju darbībai, kā arī padarītu akciju sabiedrību regulējumu vēl elastīgāku un pievilcīgāku investīciju piesaistes projektiem.

3.1.11. „Spoguļparaksta” izmantošana iesniedzot dokumentus valsts iestādēs

ĀIPL vērš uzmanību uz problēmu ar tā sauktā „spoguļparaksta” izmantošanu, gadījumos, kad dokumenti iesniedzami valsts iestādēs. Piemēram, atbilstoši Komerclikuma 218.panta noteikumiem, piesakot Uzņēmumu reģistrā grozījumus kapitālsabiedrības statūtos, pievienojams dalībnieku sapulces protokola izraksts ar lēmumu par grozījumu izdarīšanu statūtos un pilns statūtu teksts jaunajā redakcijā. Šos dokumentus paraksta valde un tās personas, kuras parakstījušas attiecīgo dalībnieku sapulces protokolu. Saskaņā ar Komerclikuma 10.panta otrās daļas otrā punkta c) apakšpunktu, personu paraksti uz protokola (vai tā atvasinājuma) un statūtu teksta jaunajā redakcijā apliecināmi notariāli.

Iepriekš minēto dokumentu noformēšana nesagādā problēmas gadījumos, kad kapitālsabiedrību dalībnieki ir Latvijā reģistrētas juridiskas personas. Tomēr nereti kapitālsabiedrību dalībnieku vidū ir arī ārvalstīs reģistrētas juridiskas personas un ārvalstīs dzīvojošas fiziskas personas. Turklāt, ja dokuments tiek parakstīts pie notāra ārvalstī, tad to ir nepieciešams legalizēt starptautiskajos līgumos noteiktajā kārtībā.

Praksē tas nozīmē, ka, vai nu visiem dalībniekiem ir jāierodas Latvijā dokumenta parakstīšanai, vai arī pats dokuments secīgi jāšūta visiem kapitālsabiedrības dalībniekiem uz attiecīgajām valstīm. Katrā no šīm valstīm dokuments tiek parakstīts notariāli un, ja nepieciešams, tiek veikta arī publiska dokumenta īstuma apliecināšana jeb legalizācija.

Ievērojot iepriekš norādīto, pieaug gan dokumenta sastādīšanas izmaksas, gan, kas bieži vien ir būtiski, parakstīšanas procedūra ir laikietilpīga, un nepieciešamo dokumentu sagatavošanas laiks iesniegšanai valsts iestādēs Latvijā var prasīt pat vairākus mēnešus.

ĀIPL novērojumi liecina, ka šīs procedūras atvieglošanai būtu noderīgi valsts iestāžu praksē atzīt un piemērot tā saucamo „spoguļparakstu”, proti, katrs dalībnieks veic dokumenta notariālu parakstīšanu un, ja nepieciešams, legalizē dokumentu savā mītnes valstī. Rezultātā katrā atsevišķā valstī parakstītie dokumenta eksemplāri tiek savākti vienkopus, cauraukloti un iesniegti attiecīgajā

valsts iestādē, kur tie tiek uztverti par vienotu dokumentu.

ĀIPL ir secinājusi, ka „spoguļparaksta” atzīšanas prakse visās valsts iestādēs nav viennozīmīga. Piemēram, Uzņēmumu reģistrā šādā formā parakstītus iesniegtus dokumentus neatzīst un nepieņem, savukārt Zemesgrāmatu nodaļas akceptē šādi parakstītus dokumentus.

Lai izvairītos no šādas neviennozīmīgas valsts iestāžu prakses, ĀIPL rosina izmantot ieteikuma tiesību instrumentus un izdot vienotus standartus, metodiskos norādījumus un rokasgrāmatas valsts iestādēm attiecībā uz šādi parakstītu dokumentu atzīšanu un pieņemšanu.

ĀIPL ieskatā šo jautājumu nav nepieciešams risināt ar grozījumiem normatīvajā regulējumā. Jānorāda, ka neviens normatīvs akts neparedz, ka personas gribas izteikumu var paust, tikai parakstot vienu un to pašu dokumentu. Saskaņā ar Civillikuma 1427.pantu, divpusējā vai vairākpusējā darījumā vajadzīgs visu tā dalībnieku saskanīgs gribas izteikums. Ņemot vērā minēto, saskanīgu gribas izteikumu iespējams paust arī tad, ja visi dalībnieki paraksta identiska satura dokumentu, bet nevis vienu un to pašu dokumenta eksemplāru.

Vienlaikus ĀIPL atzīst, ka šādu dokumentu atzīšanai ir iespējami tehniskas dabas šķēršļi, proti, visu dokumenta eksemplāru salīdzināšana, lai novērtētu, vai tie ir ekvivalenti. Tomēr arī tos ir iespējams pārvarēt, izmantojot mūsdienās pieejamos tehniskos līdzekļus, kā arī ņemot vērā ārvalstu praksi šādos gadījumos.

Ārvalstīs spoguļparaksta izmantošana ir normatīvi regulēta un tiek pielietota arī praksē. Atsevišķos gadījumos, kad nepieciešams nodrošināt, ka dokumentu paraksta divas vai vairākas personas, dokumenta iesniedzējs ir tiesīgs, piemēram, valsts iestādē iesniegt arī skenētu dokumentu (atvasinājumu), kas satur visus nepieciešamos parakstus.

Attiecībā uz korporatīvajiem dokumentiem tiek akceptēta dokumentu, uz kuriem nepieciešami vairāku personu paraksti, iesniegšana atsevišķos eksemplāros (spoguļparakstīti dokumenti). Šādos gadījumos dokumentu eksemplāriem tiek pievienots advokāta apliecinājums, kurā apstiprināts, ka dokumentu saturs visos iesniegtajos eksemplāros ir identisks, izņemot paraksta zonu.

Tādējādi ārvalstīs šis jautājums tiek atrisināts, atsevišķus dokumenta eksemplārus uzskatot par vienu vienotu dokumentu (gribas izteikumu). Proti, valsts iestādēm nav pamata nepieņemt dokumentu, gadījumā, ja identisku gribas izteikumu ir paidušas visas dokumentā norādītās personas, taču nav to darījušas uz viena un tā paša dokumenta eksemplāra.

Šādas prakses ieviešana būtu atbilstoša arī Latvijā pastāvošajai tiesību sistēmas izpratnei.

3.1.12. Elektroniskā paraksta izmantošana

ĀIPL vēlas vērst uzmanību arī uz problemātiku ar dokumentu elektronisku parakstīšanu. Praksē pastāv neskaidrības par noformēšanas prasībām elektronisku dokumentu iesniegšanai valsts iestādēs un kuras no elektronisko dokumentu noformēšanu regulējošām tiesību normām ir piemērojamas.

Ministru kabineta 2005. gada 28. jūnija noteikumi Nr. 473 „Elektronisko dokumentu izstrādāšanas, noformēšanas, glabāšanas un aprites kārtība valsts un pašvaldību iestādēs un kārtība, kādā notiek elektronisko dokumentu aprite starp valsts un pašvaldību iestādēm vai starp šīm iestādēm un fiziskajām un juridiskajām personām” (turpmāk – „Ministru kabineta noteikumi Nr. 473”) 10.1 punktā paredz, ka elektroniskā dokumenta nosūtīšanai vai saglabāšanai elektronisko datu nesējos var izmantot EDOC formāta pakotni.

Saskaņā ar AS „Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs” 2010. gada 8. aprīlī izstrādāto formāta specifikāciju LVRTC eDoc 1.01 dokumenta formātam, EDOC pakotne ir loģiskais vienums, kas uzglabā sevī vairākus objektus. Pakotnes mērķis ir apvienot vairākas EDOC (vai cita satura veida) sastāvdaļas vienā objektā. Saskaņā ar specifikāciju objekti ir satura sastāvdaļas, kas veido vienotu dokumentu. Tādējādi EDOC formāta pakotnē ir iespējams pievienot vienu vai vairākus objektus un

parakstīt vienoto dokumentu ar drošu elektronisko parakstu.

ĀIPL pārstāv viedokli, ka elektroniska dokumenta autoru (parakstītāju) un datumu viennozīmīgi identificē EDOC pakotnei neatdalāmi pievienotais (drošais) elektroniskais paraksts. Turklāt datumu, kad parakstītais dokuments ir iezīmēts pie sertifikācijas pakalpojumu sniedzēja apliecina pakotnei neatdalāmi pievienotais laika zīmogs, nevis pakotnei pievienotajos (iekļautos) failos norādītā informācija. EDOC formāta pakotne var saturēt daudzus dažāda formāta failus, kuri tiek parakstīti ar vienotu drošu elektronisku parakstu. Ja tehniski ir iespējams parakstīt ar drošu elektronisko parakstu tikai pakotni, tad nav iespējams parakstīt katru pakotnei pievienoto failu, vai katru faila lapu, kā tas pieņemts un nepieciešams papīra formas dokumentiem, lai tiem būtu juridisks spēks.

Gan valsts iestādes, gan tiesas praksē nepieņem un neatzīst dokumentu iesniegšanu izmantojot EDOC pakotni, kurā ietverti vairāki objekti. Tiek norādīts, ka izstrādājot vairākus dokumentus, ir jāparaksta katrs dokuments, neatkarīgi no tā, kādā formā tas ir sastādīts. Tas nozīmē, ka jāveido vairākas EDOC pakotnes, katra no tām jāparaksta ar drošu elektronisko parakstu un laika zīmogu.

ĀIPL ieskatā, šāda tiesību normu interpretācija un tiesību principu izskaidrojums ir nesaprātīgs un nav racionāls, gan no tiesību normu teleoloģijas, gan labas pārvaldes kārtības viedokļa. Tādējādi arī zūd jēga un nozīme EDOC formāta pakotnes izmantošanai, nosūtot elektronisko dokumentus atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 473 normām.

Nemot vērā minēto, ĀIPL rosinātu valsts iestāžu praksē ņemt vērā mūsdienu tehnisko līdzekļu piedāvātās iespējas parakstīt ar vienotu drošu elektronisku parakstu visus EDOC pakotnē iekļautos failus (objektus), kas tādējādi veido vienotu dokumentu, no kura skaidri un viennozīmīgi ir secināms gan dokumenta autors (parakstītājs), gan arī parakstīšanas laiks.

3.1.13. Grozījumi Komerclikumā saistībā ar kapitālsabiedrības valdes locekļu pilsonību

2014.gada 17.decembrī Saeima otrajā, galīgajā lasījumā steidzamības kārtā pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru"", kurā tika paredzēts papildināt likuma "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru" 14.pantu ar jaunu sesto daļu šādā redakcijā:

"Uzņēmumu reģistra valsts notārs pieņem lēmumu par kapitālsabiedrības ierakstīšanu komercreģistrā vai lēmumu par izmaiņām kapitālsabiedrības valdes sastāvā tikai tad, ja vismaz viens no kapitālsabiedrības valdes locekļiem ir Latvijas pilsonis, Latvijas nepilsonis vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts vai Šveices konfederācijas pilsonis."

Minētajiem grozījumiem bija jāstājas spēkā vienlaikus ar attiecīgiem grozījumiem Komerclikumā, kas 2014.gada 18.decembrī tika pieņemti pirmajā lasījumā. Lai gan plānotā grozījumu Komerclikumā pieņemšana otrajā, galīgajā lasījumā tās pašas dienas ietvaros tika atlikta, un līdz šī ziņojuma sastādīšanas brīdim nav atkārtoti virzīta izskatīšanai parlamentā, ĀIPL vēlas paust savu nostāju attiecībā uz minētajiem grozījumiem un aicināt likumdevēju atturēties no šādu grozījumu pieņemšanas turpmāk norādīto iemeslu dēļ.

Pirmkārt, ĀIPL norāda, ka, kā jau iepriekšējā pozīcijas ziņojumā tika uzsvērts, ka tas, cik ātri tiek pieņemti būtiski grozījumi normatīvajos aktos, turklāt attiecinot tos arī uz jau ievadītām civiltiesiskajām attiecībām un nosakot salīdzinošu īsu pārejas periodu, ĀIPL ieskatā, norāda uz negatīvu tendenci attiecībā uz normatīvā regulējuma prognozējamību, kas ir jo īpaši svarīgi ārvalstu komersantiem, kas veic vai plāno veikt investīcijas Latvijā, rūpīgi izvērtējot iespējamo investīciju vides drošību.

ĀIPL ieskatā būtu jāveicina kvalitatīvs un paredzams likumdošanas process un speciālistu vidē savlaicīgi izdiskutēti normatīvo aktu grozījumu projekti, kas mazinātu nepieciešamību pēc biežiem

normatīvo aktu grozījumiem un radītu pārlicību par turpmāko tiesību politikas attīstības stabilitāti. Jaunam normatīvajam aktam ir nepieciešams nesasteigts apspriešanas periods, atbilstošs plānotā normatīvā akta iespējamai ietekmei uz civiltiesisko apgrozību un investīciju drošību.

Šajā ieskatā ĀIPL šķiet nepieņemami, ka tik būtiski grozījumi tika izskatīti steidzamības kārtībā tik īsā laika posmā – grozījumi likumā “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” tika pieņemti galīgajā lasījumā 7 dienas pēc iesniegšanas Saeimā, tiesību normu attiecībā uz valdes locekļu pilsonību ietverot tajā tikai galīgajā lasījumā, savukārt grozījumus Komerclikumā bija paredzēts pieņemt galīgajā lasījumā jau nākamajā dienā pēc to iesniegšanas. Turklāt bija plānots, ka grozījumi stāsies spēkā 2015.gada 1.janvārī, neparedzot nekādus pārejas noteikumus kaut vai attiecībā uz jau Uzņēmumu reģistrā iesniegtajiem pieteikumiem par izmaiņām valdes sastāvā, tādējādi izslēdzot iespēju runāt arī par jebkādu saprātīgu pārejas periodu attiecībā uz minēto grozījumu ieviešanu.

Otrkārt, ĀIPL vēlas uzsvērt, ka iebilst pret minētajiem grozījumiem arī pēc būtības.

Kā jau norādījis Saeimas Juridiskā birojs, attiecīgais tiesiskais regulējums pārkāpj Satversmes 91.pantā minēto vienlīdzības principu, diskriminācijas aizlieguma principu, kā arī pastāv šaubas par iesniegtās tiesību normas atbilstību samērīguma principam. Jāpiekrīt Juridiskā biroja norādītajam, ka personas piederība konkrētai valstij vēl negarantē personas uzticamību, kā arī godprātīgu nodokļu samaksu veicot komercdarbību. Ne tikai Satversme, bet arī Latvijas Republikas uzņemtās starptautiskās saistības liedz prezumēt, ka personas valstspiederība vien norāda uz mērķi veikt „krāpnieciskas darbības”. Kapitālsabiedrības dalībnieku izvēles par labu konkrētam valdes locekļa amata kandidātam pamatā ir jābūt personas specifiskām zināšanām, spējām un piemērotībai konkrētajam amatam, nevis personas pilsonībai.

ĀIPL nevar piekrist arī Finanšu ministrijas 2015.gada 16.marta vēstulē Saeimas komisijām piedāvātajam alternatīvajam risinājumam noteikt pienākumu vismaz vienam no valdes locekļiem (ja juridisko personu pārstāv tikai ārvalsts pilsoņi) ierasties personīgi un iesniegt dokumentus juridiskās personas reģistrācijai Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Saeimas Juridiskais birojs jau iepriekš ir norādījis, ka šāda prasība ir nesamērīga un šīs normas leģitīmais mērķis ir apšaubāms. Nav skaidrs, kā tieši personas personīga ierašanās Uzņēmumu reģistrā (vai alternatīvi - Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts pilsoņa, vai Latvijas nepilsoņa iekļaušana valdes sastāvā) varētu palīdzēt sasniegt likumprojektu autoru minēto leģitīmo mērķi - nepieļaut krāpnieciskas darbības nodokļu jomā.

ĀIPL ieskatā, ir nepieciešams koncentrēties uz kapitālsabiedrību nodokļu samaksas kontroles mehānismu efektīvizēšanu, ātrāk pieņemt lēmumu nodokļu samaksas kavējumu gadījumos, izmantot iespējas piemērot administratīvo sodu atņemt tiesības ieņemt amatus komercsabiedrībā uz noteiktu laiku, ja tas nepieciešams, nevis nepamatoti ierobežot jebkuras ārvalsts personas tiesībās pildīt valdes locekļa pienākumus un kapitālsabiedrības iespējas piesaistīt tai nepieciešamās investīcijas.

3.1.14. Kapitālsabiedrības dalībnieku līguma regulējums

Kapitālsabiedrību dalībnieku līgumi starp Latvijas sabiedrību ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrību dalībniekiem ir praksē ļoti bieži izmantots tiesību instruments, kas paaugstina korporatīvās pārvaldības integritātes līmeni un komercdarbības paredzamību.

Tomēr ne likumā, ne Latvijas tiesu praksē nav skaidri un gaiši noteiktas kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu spēks, sekas un izpildāmība, piemēram, vai šie līguma noteikumi var saistīt pašu sabiedrību un tās valdi, vai tie var saistīt trešās personas utt. Komerclikuma 281.panta noteikumi noteic vienīgi zināmu akcionāru saistību ierobežojumus.

Tādēļ ĀIPL uztur iepriekš pausto viedokli un uzskata, ka nepieciešams izstrādāt attiecīgus

papildinājumus Komerclikumam, kas noteiktu kapitālsabiedrību dalībnieku līgumu noteikumu spēku, sekas un izpildāmību u.c. aspektus.

3.2. PROCESUĀLO JAUTĀJUMU SADAĻA

3.2.1. Advokātu procesa ieviešana Latvijā

Tieslietu ministrija, saistībā ar Latvijas Zvērinātu advokātu padomes izstrādāto priekšlikumu, 2014.gada septembra beigās rīkoja diskusiju un tādējādi aktualizēja jautājumu par advokātu procesa mehānisma ieviešanu civilprocesā. Diskusijas ietvaros aicināti izteikties bija dažādu institūciju un nevalstisko organizāciju pārstāvji, tostarp arī ĀIPL.

Jau savā 2014.gada 30.maija Pozīcijas ziņojumā par investīciju drošību un aizsardzību ĀIPL norādīja, ka advokātu procesa ieviešana civilprocesā arī pirmās un otrās instances tiesās varētu atvieglot un paātrināt tiesu darbu, tādējādi veicinot kopējo Latvijas tiesu nodrošinātās privātpersonu un komersantu tiesību aizsardzības efektivitāti, kam būtu labvēlīgs iespaids uz komercdarbības vidi un ārvalstu investīciju apjomu. Tomēr ĀIPL arī norādīja, ka šāda īpaša stāvokļa piešķiršana Latvijas advokatūrai varētu arī sadārdzināt tiesvedību Latvijas tiesās un ievērojami apgrūtināt pieeju tiesu aizsardzībai atsevišķās tiesību disciplīnās, kurās kompetentu Latvijas advokatūras locekļu skaits ir pārāk mazs, lai advokātu process šajās disciplīnās būtu attaisnojams. ĀIPL paustais viedoklis bija, ka izņēmumu no advokātu procesa ir pamatoti piemērot uzņēmumu, iestāžu un organizāciju iekšējo juridisko dienestu pārstāvjiem, kuri nodarbināti uz darba līguma pamata, proti, attiecīgajiem speciālistiem arī ir jānodrošina iespēja pārstāvēt uzņēmumu, iestādi vai organizāciju tiesās.

Šajā pozīcijas ziņojumā ĀIPL arī norādīja, ka netiek ņemts vērā tas, ka nosacījumi jaunu juristu iekļūšanai advokatūrā ir pēdējā laikā padarīti stingrāki, kā rezultātā, piemēram, krasi samazinājies advokātu palīgu skaits. Līdz ar to ĀIPL uzskatīja, ka, ja advokātu process civilprocesā tiek ieviests arī pirmās un otrās instances tiesās, vienlaicīgi būtu jānodrošina atvieglotāka juristu, tostarp jauno juristu, iekļūšana advokatūrā. Otrkārt, lai nodrošinātu advokātu skaita pieaugumu un kompetenci augstākminētajās jomās, kur speciālistu skaits ir neliels, ĀIPL ieskatā bija apsverama iespēja samazināt arī līdz minēto grozījumu spēkā stāšanās dienai pastāvējušās Advokatūras likuma prasības jaunu juristu uzņemšanai advokatūrā.

ĀIPL ieskatā nepieciešams izpētīt, kādu ietekmi katrā konkrētā gadījumā uz attiecīgo civillietu kategoriju radītu advokāta procesa ieviešana. Ņemot vērā, ka ar līdzīgu mērķi (civilprocesa efektivitātes un kvalitatīvas personu interešu pārstāvības nodrošināšana) tika veikti grozījumi Civilprocesa likumā, nosakot advokātu procesu kasācijas instancē, ĀIPL ierosina izpētīt šo jautājumu, proti, noskaidrot, vai advokāta procesa ieviešana kasācijas instancē ir kādā veidā padarījusi tiesvedību šajā instancē efektīvāku un profesionālāku. Izvērtējuma ietvaros, analizējot statistiku un faktus nepieciešams skaidrot, vai pēc advokātu procesa ieviešanas ir samazinājušies lietu izskatīšanas termiņi kasācijas instances tiesā, kā ir izmainījies to gadījumu skaits, kad Senatoru kolēģija ir atteikusies ierosināt kasācijas tiesvedību, vai samazinājies to lietu skaits, kas ir atstātas bez virzības, vai samazinājies noraidīto (nepamatoto) kasācijas sūdzību skaits, vai ir novēroti kādi citi uzlabojumi, kas liecina par kasācijas instances tiesvedības efektivitātes pieaugumu. Pēc faktu un statistikas apkopošanas un analīzes būs iespējams kvalitatīvi spriest par advokātu procesa stiprināšanas civilprocesā nepieciešamību.

Lai pienācīgi izvērtētu advokātu procesa ieviešanas sekas pirmajā un apelācijas instancē, ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams arī apkopot datus par to lietu skaitu, kurās vienas vai abu pušu pārstāvji nav advokāti. Pirmkārt, tas ir nepieciešams, lai izvērtētu, vai advokātu procesa ieviešana pirmajā un apelācijas instancē vispār ir lietderīga. Piemēram, ja izrādītos, ka pārstāvji, kas nav advokāti,

uzstājas tikai 10% lietu, tad iespējamie ieguvumi no advokātu procesa ieviešanas būtu apšaubāmi. Otrkārt, pamatojoties uz šādu informāciju, būtu iespējams saprast, cik lielā mērā pašreizējais advokātu skaits ir pietiekams, lai praktiski nodrošinātu advokātu piedalīšanos tajās lietās, kurās būs paredzēts advokātu process.

ĀIPL ieskatā, gadījumā, ja advokātu process Latvijas likumos tiek nostiprināts, tas jebkurā gadījumā nedrīkst būt visaptverošs jeb absolūts un attiekties uz visām Latvijas Republikas tiesās izskatāmajām lietu kategorijām.

Vajadzībai noteikt advokāta iesaisti kādās konkrētās lietu kategorijās jābūt pamatotai ar nepieciešamību pēc specifiskām advokāta zināšanām un profesionalitātes, vienlaicīgi šo pašu iemeslu dēļ atsevišķās lietu kategorijās var būt vēlāmāka nevis advokāta, bet konkrētās jomas speciālista iesaiste.

ĀIPL ieskatā, lietu kategorijas, kurās advokātu process nebūtu nosakāms kā obligāts, ir tādas specifiskas tiesību disciplīnas, kurās kompetentu Latvijas advokatūras locekļu skaits ir salīdzinoši mazāks (piemēram, Eiropas Savienības tiesības, banku un finanšu tiesības, starptautiskā tirdzniecība). Nebūtu pieļaujams, ka šādās specifiskās lietu kategorijās persona ir spiesta aizstāvēt sevi pati, vai arī šis darbs tiktu uzticēts advokātam, kurš, lai arī pārzina tiesvedības procesuālās nianšes, ne vienmēr ir konkrēto tiesību jautājumu speciālists. Nosakot advokāta procesu, piemēram, strīdos par autortiesībām un blakustiesībām vai preču zīmēm, patentiem un dizainparaugiem, rastos pamatots jautājums, kādēļ šajos strīdos liegt pārstāvību vai dokumentu sagatavošanu, piemēram, patentpilnvarotajiem, kuri ne vienmēr ir zvērināti advokāti, tomēr viennozīmīgi ir intelektuālā īpašuma tiesību speciālisti.

Veicinot kopējo Latvijas tiesu nodrošinātās privātpersonu un komersantu tiesību aizsardzības efektivitāti, advokātu process noteiktās lietu kategorijās varētu tikt ieviests jau no pirmās tiesu instances. ĀIPL uzskata, ka ņemot vērā, ka lieta pēc būtības jau tiek skatīta pirmajā instancē, nav pamata novilcināt zvērināta advokāta iesaisti un noteikt to tikai apelācijas instancē.

Iespējams, efektīva personas tiesību aizsardzība jau pašā pirmajā tiesu instancē palīdzētu arī izvairīties no turpmākas apelācijas tiesvedības.

ĀIPL izpratnē „advokātu process” ir process, kurā persona tiesvedībā drīkst pārstāvēt pati sevi vai, vai personu drīkst pārstāvēt tikai zvērināts advokāts. Kā to nosaka Civīlprocesa likuma normas attiecībā uz lietas vešanu kasācijas instancē: fiziskās personas lietas kasācijas instances tiesā ved pašas vai ar advokāta starpniecību. Juridisko personu lietas kasācijas instances tiesā ved to amatpersonas, kas darbojas likumā, statūtos vai nolikumā piešķirto pilnvaru ietvaros, vai arī tās tiek vestas ar advokāta starpniecību.

ĀIPL ieskatā nepieciešams saglabāt personas tiesības pašai pārstāvēt sevi tiesā. Tāpat arī uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām saglabājamās tiesības pašām sevi pārstāvēt ar to amatpersonu (piemēram, valdes un padomes (ja tāda ir izveidota) locekļu starpniecību.

Šādu viedokli ĀIPL pamato ar apstākli, ka bieži vien konkrētā uzņēmuma vai organizācijas darbinieks (piemēram, juridiskā dienesta vadītājs), nevis valdes vai padomes loceklis ir vairāk kompetents vai tieši iesaistīts attiecīgā jautājuma risināšanā. ĀIPL ieskatā, uzņēmuma vadībai ir jādod iespēja lemt par to, vai konkrētajā strīdā uzņēmuma interešu pārstāvība labāk nebūtu uzticama juridiskās personas darbiniekam, ņemot vērā konkrētā jautājuma specifiku.

ĀIPL ieskatā, nosakot obligātu advokātu procesu konkrētās lietu kategorijās, ir jāpilnveido un jāpaplašina arī iespējas, kādā valsts apmaksā vai kompensē zvērināta advokāta palīdzību personām, kurām pašām nav līdzekļu advokāta nolīgšanai, lai nodrošinātu, ka tādējādi arī personas, kuras pašas nevarēs atļauties zvērināta advokāta palīdzību, varēs to saņemt, izmantojot valsts budžeta līdzekļos paredzēto finansējumu ar Juridiskās palīdzības administrācijas starpniecību.

ĀIPL ieskatā, ir nepieciešams pilnveidot arī advokātu atbildības un darba kvalitātes institūtu.

ĀIPL ieskatā, jebkuras izmaiņas pašreiz spēkā esošajos normatīvajos aktos ir veicamas tikai tad, ja tās padarīs tiesvedības procesu ātrāku un efektīvāku. Tāpat nepieciešams izpētīt, vai šādas izmaiņas ir lietderīgas visās lietu kategorijās. ĀIPL biedru pieredze liecina, ka ne vienmēr tiesu procesos, kuros tiek iesaistīti advokāti, lietas tiktu izskatītas ātrāk vai tiesas process būtu jebkādā citā veidā efektīvāks. Tieši pretēji, uzņēmumi un organizācijas dažkārt neizvēlas piesaistīt advokātus, jo tas tikai palielina tiesas procesa izmaksas un uzņēmuma darbiniekiem ir pietiekamas zināšanas un kompetences, lai tiesvedībā, īpaši nebūtiska strīda gadījumā, pārstāvētu uzņēmuma intereses bez advokāta iesaistes procesā.

ĀIPL uzskata, ka būtu jāatturas no sasteigtu un nepārdomātu grozījumu ieviešanas. Tāpat ĀIPL aicina jau sākotnēji rūpīgi izvērtēt šādu ierobežojumu attiecībā uz Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā nostiprinātajām pamattiesībām konstitucionalitāti, proti, vai šāda ierobežojuma leģitīmais mērķis būs uzskatāms par samērīgu (vai izmantotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, vai labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par personai nodarītajiem zaudējumiem).

ĀIPL aicina izvērtēt un diskutēt par ārvalstu pieredzi šādu jautājumu risināšanā, ņemot vērā, ka „advokātu process” ir ieviests gan Vācijā, gan Skandināvijas valstīs, piemēram, attiecībā uz valsts noteiktām advokātu atlīdzības taksēm. Jebkurā gadījumā jebkādas izmaiņas pašreizējā kārtībā būtu veicamas pēc rūpīgākas situācijas analīzes un grozījumu nepieciešamība būtu pamatota, kā arī nosakot saprātīgu pārejas periodu.

3.2.2. Prasības nodrošinājuma problemātika pārrobežu strīdos

ĀIPL vēlas vērēt uzmanību uz problēmām ar pieteikumu par prasības nodrošināšanu piekritību strīdos, kuri pēc būtības izskatāmi citas valsts tiesā.

Gadījumos, kad strīda izskatīšana pēc būtības ir piekritīga citas dalībvalsts tiesai, pieteikums par prasības nodrošināšanu iesniedzams tās dalībvalsts tiesai, kurā lieta tiks skatīta pēc būtības.

Civilprocesa likuma normas neparedz tiesības prasītājam vērsties ar prasības nodrošināšanas pieteikumu Latvijas tiesā. Savukārt atbilstoši Brisele I regulai un arī no 2015.gada 9.janvāra spēkā esošajai Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai (ES) Nr. 1215/2012 (2012. gada 12. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās, pēc jebkuras ieinteresētās puses pieteikuma sprieduma atzīšana tiek atteikta aizmuguriska sprieduma gadījumā – ja atbildētājam netika laikus izsniegts dokuments, ar kuru celta prasība, vai līdzīgs dokuments, lai viņš varētu nodrošināt sev aizstāvību, izņemot gadījumu, ja atbildētājs nav sācis sprieduma pārsūdzēšanas procedūru, kad viņam bija iespējams to darīt.

Jāņem vērā, ka prasības nodrošinājums ir prasītāja tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kura mērķis ir panākt, ka nākotnē tiesas spriedumu būs iespējams izpildīt. Prasītājam pozitīva tiesas sprieduma efektīvas izpildes nodrošināšana ir viena no tiesības uz taisnīgu tiesu realizācijas izpausmēm.

ĀIPL ieskatā, šīs problēmas risinājumam ir nepieciešams veikt izmaiņas Civilprocesa likuma normu regulējumā, nosakot tiesības prasītājam vērsties ar pieteikumu par prasības nodrošināšanu arī savas valsts tiesā.

3.2.3. Parādnieka tiesību aizsardzība civilprocesā

Gadījumā, ja pastāv strīds par nomas līguma spēkā esamību un nomas maksājumiem, Civilprocesa likums ļauj iznomātājam veikt bezstrīdus piedziņas darbības pret parādnieku. ĀIPL dalībnieku pieredze rāda, ka praksē tas nozīmē, ka šādas darbības pret parādnieku tiek veiktas regulāri un tiesa šo apstākli neņem vērā. Tādējādi tiek pieņemti vairāki lēmumi saistībā ar bezstrīdus piedziņu un

parādnieks apstrīd katru no tiem.

ĀIPL ierosina veikt uzlabojumus procesuālajos likumos, kas novērstu šo problēmu laikā, kamēr pastāv strīds par līguma spēkā esamību. Kā vienu no iespējamiem risinājumiem ĀIPL saskata, ka gadījumā, ja pret parādnieku tiek pieņemts lēmums par bezstrīdus piedziņu, attiecīga atzīme tiek veikta zemesgrāmatā, kas arī liedz tiesai pieņemt turpmākus lēmumus saistībā ar bezstrīdus piedziņu.

3.3. TIESU SISTĒMAS JAUTĀJUMI

3.3.1. Investora interešu aizsardzība kriminālprocesā

3.3.1.1. Jēdziens „ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta”

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 355.panta pirmajai daļai mantu, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, atzīst par noziedzīgi iegūtu. Saskaņā ar vispārīgo regulējumu, kas ietverts Kriminālprocesa likuma 356.panta pirmajā daļā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu vai prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu. Vien atsevišķos gadījumos manta var tikt atzīta par noziedzīgi iegūtu un atdota tās īpašniekam arī pirms pamata kriminālprocess ir pabeigts.

Šādu mehānismu paredz Kriminālprocesa likuma 59.nodaļa – process par noziedzīgi iegūtu mantu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 626.pantu procesa virzītājam ir tiesības pirmstiesas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi: 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka mantai, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīga izcelsme **vai saistība ar noziedzīgu nodarījumu**; 2) objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.

Tādējādi, lai mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu jau pirmstiesas kriminālprocesā pirms krimināllietas izspriesta pēc būtības, pietiek konstatēt, ka manta ir „**saistīta**” ar notikušu noziedzīgu nodarījumu.

ĀIPL ieskatā šāds Kriminālprocesa likuma regulējums nav veiksmīgs, jo jēdziens „ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta” ir izteikti nekonkrēts un neatbilst krimināltiesību principam, ka nodarījuma krimināltiesiskajām sekām jābūt skaidri izteiktām, normai jābūt ar skaidrām piemērošanas robežām.

Iztulkojot jēdzienu „ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta” kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 358.pantu, secināms, ka ar jēdzienu „ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta” saprotama tā manta, kurai ir tieša saistība ar mantu, kurai ir noziedzīga izcelsme. Šī saistība nevar būt abstrakta vai vispārīga. Ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas iegūšanai jābūt cēloņsakarībā ar tādas mantas iegūšanu, kurai ir noziedzīga izcelsme. Ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas iegūšana ir mantas, kuras izcelsme ir noziedzīga, iegūšanas sekas.

Atbilstoši juridiskajā literatūrā paustajām atziņām jēdziena „ar noziedzīgi iegūtu mantu” saturs saistāms ar Kriminālprocesa likuma 358.pantā reglamentēto mantas konfiskāciju, kurā noteikts, kāda manta vēl bez tās, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu, var tikt konfiscēta¹. Kriminālprocesa likuma 358.panta otrā daļa paredz, ka gadījumā, ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, konfiskācijai vai piedziņai var pakļaut citu

¹ Skat. „Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana”. Pētījuma veicējas – prof. Ā.Meikališa, prof. K.Strada-Rozenberga. Pētījuma veikšanas periods – 2010.gada 1.oktobris – 2010.gada 10.decembris.

mantu, arī finanšu līdzekļus, konfiscējamās mantas vērtībā.

Tomēr prakse lietās par noziedzīgi iegūtu mantu rāda, ka ne visi tiesību normu piemērotāji ievēro šādu interpretāciju, jēdzienu „ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta” dažkārt iztulkojot nesamērīgi plaši, atzīstot tādu mantu par saistītu ar noziedzīgu nodarījumu un par noziedzīgi iegūtu, kuras izcelsme nav uzskatāma par noziedzīgu un „saistība” ar varbūtējo noziedzīgo nodarījumu ir ļoti attāla un netieša.

ĀIPL ieskatā situācijai varētu būt divi potenciāli risinājumi: a) grozīt Kriminālprocesa likuma normas, nosakot, ka vispārīga „saistība” ar noziedzīgu nodarījumu nevar būt pamats mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu mantu vai b) skaidri definēt, kas likuma izpratnē ir saprotams ar jēdzienu „saistība” ar noziedzīgu nodarījumu, nepieļaujot nesamērīgi plašu šīs normas iztulkošanu un pielietošanu praksē.

Ar minēto tiesību institūtu saistītos jautājumus ir īpaši būtiski risināt, ņemot vērā, ka attiecīgajā kārtībā manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu pirmstiesas kriminālprocesa ietvaros, kad nevienas personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā nav pierādīta. Turklāt kriminālprocesa izmeklēšanas stadijā personām, pret kurām uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu, un citām personām, kam ir tiesības uz aizstāvību, nav tiesību iepazīties ar krimināllietas materiāliem, kas ir par pamatu tam, lai atzītu mantu par noziedzīgi iegūtu (izņemot materiālus, ko procesa virzītājs izsniedz pēc sava ieskata). Līdz ar to gan kriminālprocesā iesaistītām personām, gan jo īpaši trešajām personām, kas nav tieši iesaistītas kriminālprocesā, ir liegta iespēja iepazīties ar visiem lietas materiāliem, kas ir pieejami tikai prokuroram un tiesai, un tādējādi tiek aizskartas šo personu tiesības uz taisnīgu tiesu.

Pastāv reāla iespēja, ka pēc tam, kad procesā par noziedzīgi iegūtu mantu konkrētā manta tiek atzīta par „saistītu” ar noziedzīgu nodarījumu un noziedzīgi iegūtu mantu, pamata kriminālprocesā tiek konstatēts, ka noziedzīgs nodarījums nav noticis un apsūdzētā persona ir attaisnojama. Tādā gadījumā attiecīgi arī izņemtā un trešajai personai atdotā manta vairs nevar tikt uzskatīta par noziedzīgi iegūtu, kā tas ir izlemts blakus procesā. Šādā situācijā personai, kurai sākotnēji par noziedzīgi iegūtu atzītā manta atņemta, ir liegta iespēja mantu atgūt.

Ņemot vērā norādīto, papildus iepriekš minētajam ĀIPL ieskatā normatīvajos aktos būtu paredzams valsts pienākums kompensēt nodarīto kaitējumu tai personai, kam „noziedzīgi iegūtā manta” atņemta (apsūdzētajam vai trešajai personai) vai būtu uzlabojams pastāvošais regulējums, lai izslēgtu šādas situācijas rašanās iespēju.

3.3.1.2. Nepietiekams arestētās mantas glabātāja institūta regulējums kriminālprocesā

Kriminālprocesa likums (365.pants) paredz arestētās mantas nodošanu trešās personas glabājumā. Lai arī kriminālprocesā ieceltam mantas glabātājam ir vispārīgs pienākums rīkoties Latvijas tiesību normu ietvaros, uzraudzīt un rūpēties par mantas saglabāšanu un aizsardzību (apsardzību), tomēr pašreizējais tiesiskais regulējums uzskatāms par nepietiekamu, novecojušu un nemitīgā attīstībā esošai civiltiesiskajai aprītei neatbilstošu.

Kā iepriekš norādīts, atbilstoši Krimināllikuma 357.panta pirmajai daļai noziedzīgi iegūta manta atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam ar procesa virzītāja lēmumu tikai pēc tam, kad mantas uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai vairs nav nepieciešama. Tādējādi secināms, ka parastos apstākļos līdz spēkā stājušās tiesas nolēmuma vai prokurora lēmuma par kriminālprocesa pabeigšanu noziedzīgi iegūtā manta ir glabājama. Tā kā uzsākta kriminālprocesa ietvaros personai var tikt piemērots arī mantas arests, lai nodrošinātu mantisko jautājumu risinājumu kriminālprocesā, glabājama arī šāda arestētā manta.

Mantas aresta gadījumā komersantam var būt liegtas noteiktas darbības ar šo mantu, kas tādēļ faktiski var apturēt konkrēta komersanta saimniecisko darbību. Norādītais var radīt tādas sekas kā

klientu loka un konkurētspējas tirgū zaudēšana, tādējādi faktiski novedot komersantu līdz maksātnespējai.

Kriminālprocesa likums neparedz to, kā tiek veikta iepriekš minētās noziedzīgi iegūtās mantas glabāšana, pārvaldība, uzraudzība, kā arī to, kurš un kādā apmērā ir atbildīgs par minēto darbību pienācīgu izpildi. Glabāšana vien vispārīgi ir atrunāta Ministru kabineta 2011.gada 27.decembra noteikumos Nr.1025 „Noteikumi par rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem un arestēto mantu”, tomēr tā neietver visu būtisko jautājumu regulējumu, lai nepieļautu tās vērtības samazināšanos vai tās nelabvēlīgu ietekmi uz citām personām, dalībniekiem, akcionāriem vai konkrēto sabiedrību kopumā.

Kriminālprocesuālajos normatīvajos aktos nav skaidri definētas ne mantas glabātāja tiesības, ne pienākumi. Tāpat pašlaik nav skaidri regulēts mantas glabātāja atbildības un darbības kontroles jautājums. Atbilstoši pašreizējam regulējumam ir piemērojamas vispārīgas tiesību normas, kas nav atzīstamas par pietiekamām, lai pienācīgi uzraudzītu mantas glabātāja darbību un vajadzības gadījumā sauktu to pie atbildības.

Īpaši būtiski būtu izstrādāt pietiekamu un skaidru regulējumu attiecībā uz tādu arestētu mantu, ko nav iespējams un nav arī ekonomiski pamatoti vienkārši glabāt, un kura prasa regulāru un profesionālu pārvaldīšanu, nolūkā nepieļaut tās vērtības samazināšanos (nekustamais īpašums, kapitāla daļas, akcijas, vērtspapīri, u.c.).

Kriminālprocesā mantas glabātājs tiek iecelts ar procesa virzītāja lēmumu, kas nav publiski pieejams dokuments, un trešajām personām nav iespējams ar to iepazīties. Normatīvajos aktos nav definēta trešo personu tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana mantas aresta un glabāšanas gadījumā, tostarp nav paredzētas šādu personu tiesības pretoties mantas glabātāja patvaļai. Tas galvenokārt aktualizējas situācijās, kad mantas glabātājs ir iecelts attiecībā uz viena akcionāra vai patiesā labuma guvēja mantu, bet reāli ietekmē arī citus akcionārus un konkrēto sabiedrību.

Attiecībā uz arestēto mantu arī tiesību teorijā izteikts viedoklis, ka Kriminālprocesa likuma 365.panta regulējums attiecināms tikai uz arestētās mantas glabāšanu, faktiski nereglamentējot šīs mantas pārvaldīšanas jautājumus.²

ĀIPL ieskatā iepriekš norādītais ir problēma, kas būtiski ietekmē investīciju aizsardzības vidi Latvijā un ir risināma, izstrādājot jaunu regulējumu vai ievērojami papildinot pastāvošo regulējumu ar attiecīgām tiesību normām. Šādam regulējumam būtu jāparedz arestētās un glabājumā esošās mantas glabātāja iecelšanas kārtība, tā tiesības un pienākumus, kā arī tā darbības kontroles mehānismu.

Vienlaikus, lai nodrošinātu šāda arestētās un glabājumā esošās mantas glabātāja godprātīgu pienākumu pildīšanu, paredzama atbildība par uzlikto pienākumu nepildīšanu vai nepienācīgu izpildi. Attiecīgi normatīvajos aktos būtu nepieciešams noteikt arī mantas pārvaldīšanu īstenojošās personas rīcības brīvības robežas un pienākumu savas darbības saskaņot ar glabājuma devēju.

3.3.1.3. Investora kā kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesības

Nemot vērā, ka investors kriminālprocesā var būt iesaistīts ne tikai kā cietusī persona, bet arī kā aizskartās mantas īpašnieks, ĀIPL biedri ir konstatējuši vairākas problēmas, kas ir saistītas tieši ar aizskartā mantas īpašnieka tiesību kriminālprocesuālo regulējumu.

Pašlaik investora kā kreditora, kurš ir arī atzīstams par kriminālprocesā aizskarto mantas īpašnieku,

² Skat. „Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana”. Pētījums veicējas – prof. Ā.Meikališa, prof. K.Strada-Rozenberga. Pētījuma veikšanas periods – 2010.gada 1.oktobris – 2010.gada 10.decembris.

tiesību un pienākumu kriminālprocesuālais regulējums nenodrošina pietiekamu un sagaidāmu interešu aizsardzības līmeni.³ Kriminālprocesa likumā aizskartā mantas īpašnieka tiesības ir definētas šauri, turklāt sasteigto grozījumu rezultātā nav ietverts skaidrs regulējums, kas aizskartajam mantas īpašniekam dotu iespēju lūgt procesa virzītāju tam piešķirt šādu procesuālu statusu, ļautu tam tikt uzklautam un pārsūdzēt nolēmumus, kas aizskar viņa tiesiskās intereses, vai vismaz saņemt informāciju par procesa virzību jautājumos, kas skar viņa mantu

Ievērojot minēto, tā kā tikai pārdomāts un pilnīgs kriminālprocesuālais regulējums spēj panākt kriminālprocesa mērķi, kas tostarp ir krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums, ĀIPL ieskatā būtu izdarāmi attiecīgi Kriminālprocesa likuma grozījumi, ietverot izvērstu kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesību un pienākumu regulējumu, kas nodrošinātu tā interešu aizsardzību.

3.3.2. Efektīva cīņa ar reiderisma gadījumiem

Viena no pēdējā laika aktuālākajām problēmām Latvijas investīciju vidē ir uzņēmumu reiderisms⁴, ar to domājot gan uzņēmuma sagrābšanu, iegūstot uzņēmuma daļas (akcijas), gan uzņēmuma aktīvu – nekustamā īpašuma, kustamās mantas - iegūšanu.

Uzņēmuma pārņemšanai tiek izmantotas dažādas metodes, gan sākot no šķietami tiesiskām līdz klaji prettiesiskām – piemēram, izmantojot valsts institūcijas un tiesībsargājošās iestādes, bankas, mazākuma dalībnieka vai akcionāra tiesības, uzkrātās lielas parāda summas (vienlaicīgi iesniedzot visus prasījumus), kā arī personīgus sakarus ar amatpersonām. Par reiderisma upuriem parasti kļūst uzņēmumi, kas ir nonākuši grūtībās un kuru pārvaldībā un dokumentos ir kādi trūkumi; uzņēmumi, kuros ir liels dalībnieku skaits (un tādējādi grūti izsekot uzņēmumā notiekošajam); uzņēmumi, kuriem ir apjomīgi aktīvi u.tml.

Savukārt ar reiderisma sekām uzņēmums var cīnīties gadiem – un nereti nesekmīgi. Lai efektīvi ierobežotu reiderisma gadījumus, ir jābūt gan tiesiskai, gan praktiskai iespējai efektīvi risināt to situāciju, apstrīdēt fiktīvo darījumu vai dokumentu viltojumu, uz kuras pamata tiek veikta uzņēmuma pārņemšana, turklāt saprātīgā laika termiņā, nevis pēc vairākiem gadiem, kad uzņēmuma aktīvi jau vairs nepieder uzņēmumam. Šeit situācijas risināšanas ātrumam ir ārkārtīgi būtiska nozīme – un ne tikai attiecībā uz paša uzņēmuma aktīvu saglabāšanu un aizsardzību, bet arī – lai nosargātu Latvijas kā tiesiskas valsts reputāciju.

Attiecībā uz iespējamiem uzlabojumiem reiderisma gadījumu novēršanai, ĀIPL uzskata, ka šeit nepieciešams komplekss risinājums un jādarbojas vienlaicīgi trīs virzienos: nodrošinot vienveidīgu tiesību normu piemērošanu; iespējams, veicot papildus institucionālas izmaiņas; kā arī risinot normatīvajā regulējumā konstatētās problēmas.

Latvijas tiesiskās sistēmas kvalitāti nosaka ne tikai likuma normas, bet arī šo normu piemērošanas prakse, kuras veidošana ir tiesu, maksātnespējas procesa administratoru, Uzņēmumu reģistra un arī šķīrētāju rokās. Ja tiesību aizsardzības iestādes, neraugoties uz, iespējams, pietiekamu normatīvo bāzi, faktiski ir administratīvi vājas, tad cīņa ar reiderisma gadījumiem ir neefektīva. Tādējādi šeit būtu risināms jautājums par vienveidīgu tiesību normu interpretāciju un piemērošanu atbilstoši likuma garam un mērķim.

Attiecībā uz papildus institucionālo izmaiņu ieviešanu, līdz šim jau vairākkārt ticis norādīts uz nepietiekamu tiesnešu kompetenci komercjautājumos, un pat izskanējis aicinājums veidot atsevišķu komercietiesu. Kā piemēru var minēt grozījumus Civilprocesa likumā, kas stājās spēkā pērn un ir

³ Skat. Meikališa Ā. Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesiskais statuss un tā problemātika. Jurista Vārds, 31.03.2015., Nr.13 (865), 10.-20.lpp.

⁴ Ar to saprotot Latvijā pieņemto šī termina izpratni - uzņēmuma daļu (akciju) vai tā aktīvu sagrābšanu uz juridiski apšaubāmiem pamatiem.

virzīti uz tiesu specializāciju, proti, lietas par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem no 2013.gada 1.jūlija izskata Jelgavas tiesa.

Alternatīvs un institucionāli vienkāršāks risinājums varētu būt regulāru tiesnešu apmācību un semināru ieviešana, lai nodrošinātu tiesnešu profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu un vispusīgu izpratni par izlemjamajiem jautājumiem, īpaši sarežģītās lietās par specifiskiem tiesību, ekonomiska rakstura vai citiem jautājumiem, ar kādiem mūsdienās tiesām jāsaskaras arvien biežāk.

Vienlaikus ĀIPL uzsver, ka, lai novērstu reiderisma negatīvo ietekmi uz Latvijas ekonomikas un investīciju drošību, nepieciešams komplekss risinājums, kas ļautu efektīvi cīnīties jau ar to situāciju, uz kuras pamata tiek veikta uzņēmuma pārņemšana, turklāt - saprātīgā laika termiņā.

Attiecībā uz normatīvā regulējuma izmaiņām, šeit likumdevējs jau ir gan veicis, gan turpina darbu pie normatīvās vides sakārtošanas. Lai arī veiktie grozījumi Komerclikumā, Civilprocesa likumā un likumā „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” ir nesuši pozitīvus rezultātus un reiderisma gadījumu skaits ir šķietami samazinājies, tomēr, vērtējot investoru aizsardzību no kriminālprocesuālā viedokļa, Kriminālprocesa likumā arī nepieciešami vairāki uzlabojumi.

3.3.2.1. Kriminālatbildība par reiderismu

Komersanta prettiesiskas sagrābšanas gadījumā var tikt izdarīts noziedzīgs nodarījums, kura rezultātā tiek aizskartas investoru intereses. Kā vairākkārt diskusijās norādīts, Krimināllikumā pašlaik nav panta, kurš paredzētu kriminālatbildību par reiderismu. Šis apstāklis, ņemot vērā dažādos iespējamus reiderisma veidus, ievērojami apgrūtina vainīgo personu saukšanu pie atbildības.

Būtiski norādīt, ka reiderisms bieži iekļauj vairākas prettiesiskas krimināli sodāmas darbības, piemēram, dokumentu viltošanu, krāpšanu, šantāžu, izspiešanu, u.c., kas kopumā var būt atzīstams arī par zādzību⁵. Ņemot vērā minēto, atbildību par šādām darbībām, ko aptver reiderisms, nosaka pēc dažādiem Krimināllikuma pantiem. Tomēr, ņemot vērā, ka reiderisms visbiežāk ietver vairākas, ja ne visas iepriekš minētās un vēl citas darbības, lai būtu iespējams piemērot adekvātu sodu vainīgajām personām par darbībām, kas, kā prakse rāda, var ļoti būtiski negatīvi ietekmēt tautsaimniecību, ir nepieciešams izstrādāt attiecīgus normatīvo aktu grozījumus.

Tā kā reiderisma gadījumu izmeklēšanā nereti ir nepieciešamas īpašas un padziļinātas zināšanas ne vien procesuālo normu piemērošanā, bet arī zināšanas par tādām jomām kā komercdarbība, grāmatvedība un ar tām saistītajām materiālajām tiesībām, ĀIPL vienlaikus uzsver nepieciešamību organizēt regulāras kriminālprocesos iesaistīto kompetento amatpersonu un darbinieku apmācības. Tas nodrošinātu kriminālprocesos iesaistīto kompetento iestāžu amatpersonu, darbinieku, kā arī tiesnešu sistēmisku izpratni un vienveidīgu tiesību normu piemērošanu jautājumos, kas saistīti ar reiderismu. Tāpat minētais uzlabotu minēto personu spējas identificēt reiderisma pazīmes kriminālprocesā, tā nodrošinot principa, ka substance prevalē pār formu, īstenošanu.

Ievērojot norādīto, ĀIPL ieskatā būtu nepieciešams izstrādāt Krimināllikuma grozījumus, kas noteiktu atbilstošu sodu par komersanta prettiesisku sagrābšanu – reiderismu kā prettiesisku darbību kopumu, tādējādi atvieglojot arī kompetentajām amatpersonām vainīgo saukšanu pie atbildības. Vienlaikus būtu nodrošināma personu, kuras veic kriminālprocesu, un tiesnešu papildu apmācība, lai uzlabotu to zināšanas un prasmes jautājumos, kas saistīti ar reiderismu un tā atklāšanu.

⁵ Skat. Šļakota K. Reiderisms: Termins un saturs jeb „tev nebūs zagt”. Jurista Vārds 21.10.2014., Nr.41 (843), 22.lpp.